

ינואר 2016

מבקשי מקלט שהינם קורבנות עינויים וסחר בבני אדם השוהים בישראל

על פי נתוני רשות ההגירה והאוכלוסין, נכון לספטמבר 2015, שוהים במדינת ישראל 44,599 מבקשי מקלט מביניהם 32,595 אזרחי אריתראה, 8,531 אזרחי סודאן, 2,915 אזרחים של מדינות אפריקניות אחרות ו-558 אזרחים ממדינות נוספות בעולם.¹ מתוך קבוצת מבקשי המקלט, 6,700 הינן נשים מבקשות מקלט, ו-7,800 הינן נשים וילדות ממוצא אריתראי. בשנת 2015 עזבו את ישראל 2,028 מבקשי מקלט.

שנת 2015 התאפיינה בגידול משמעותי ומדאיג בכמות הזימונים למתקני כליאה, שהתקבלו בקרב קורבנות עינויים וקורבנות פוטנציאליים של סחר בבני-אדם. בנוסף, חלה הדרדרות חמורה בבריאותם וברוחותם של אוכלוסיה זו, כתוצאה מהעדר מנגנון שמאפשר את זיהוי ושיקום של הקורבנות. **עמותת א.ס.א. קוראת להקמת מנגנון שכזה.**

מבקשי מקלט קורבנות סחר בבני-אדם השוהים בישראל - מגמות עיקריות:

1. עלייה במספר המוחזקים והמזומנים למעצר במתקן "חולות"

באוגוסט 2015 ביטלה רשות האוכלוסין וההגירה את הגבלת הזימון למתקן "חולות" למבקשי מקלט השוהים בישראל במשך תקופת זמן קצרה בלבד. כתוצאה משינוי מדיניות זה, חלה עלייה משמעותית במספר הגברים מבקשי המקלט, שזומנו לשימועי טרום-מעצר ולמעצר, ביניהם ניצולי עינויים בסיני וקורבנות פוטנציאליים של סחר בבני-אדם. בהיעדר קיומו של מנגנון רשמי לזיהוי קורבנות עינויים, רבים מזומנים ל"חולות" ונמצאים במעצר, על-אף הנזקים הפוטנציאליים לבריאותם ולרווחתם. **הפחד ממעצר גורם למתח רב בקרב אוכלוסיית קורבנות העינויים, שהינה פגיעה במיוחד, ומעצים את תסמיני הפוסט-טראומה, שממילא מחמירים בהיעדר טיפול.**

מבקשי מקלט המזומנים למעצר וכליאה במתקן "חולות", נתונים תחת לחץ רב לעזוב את מדינת ישראל למדינה שלישית, כחלק מהסדרי ההעברה החשאיים לכאורה של ישראל עם רואנדה ואוגנדה. מבקשי מקלט המועברים למדינה שלישית נתונים בסכנת מעצר, גירוש חזרה למדינת מוצאם, התעללות וניצול על-ידי מבריחים. סירובם של מבקשי המקלט לעזוב, גורר איומים מצד הרשויות לכליאה בלתי מוגבלת בכלא "סהרונים" – מהלך שחוקיותו המשפטית נבחנת בימים אלו.

עדות נוספת לגידול במספר הזימונים הינה העלייה החדה במספר הפונים לעמותת א.ס.א. בבקשה לסיוע בעניין זימונים ושימועי טרום-מעצר. מבקשי מקלט המקבלים זימון ל"חולות", ומזוהים על ידי א.ס.א. כעונים על התנאים הנדרשים להכרה כקורבן סחר בבני-אדם, מופנים למחלקת סיוע משפטי במשרד המשפטים. עד כה הופנו למשרד המשפטים 11 מבקשי מקלט מסיבה זו, ול-4 מתוכם ביטלו את הזימון.

מבקשי מקלט המזוהים על ידי א.ס.א. כעונים על התנאים הנדרשים להכרה כקורבן סחר בבני-אדם, אך קיבלו רק קריאה לשימוע טרום-מעצר, מופנים למוקד סיוע לפליטים ולמהגרים (HRM) לשם קיום ראיון מקיף והכנה לקראת בקשה להכרה על-ידי מדינת ישראל. אולם, מחמת מספרם הגבוה של מקרים מסוג זה, אין ביכולתו של

¹ רשות האוכלוסין וההגירה, "נתוני זרים בישראל" – אוקטובר 2015

HRM לטפל במקרים חדשים, ולכן הוא שוקל לקבל לטיפולו מקרים קיצוניים בלבד, בהתאם לחומרת ההתעללות שסבלו הפונים בעבר. מסיבות אלו, עד כה א.ס.א. הפנתה 25 אנשים לטיפול HRM.

מלבד קורבנות סחר בבני אדם, קיימים מבקשי מקלט רבים שהינם קורבנות עינויים בסיני, ואינם עומדים בתנאים להכרה כקורבנות סחר בבני-אדם על פי החקיקה בישראל. מאז יוני 2015 פנו לא.ס.א. 77 מבקשי מקלט שהינם קורבנות עינויים בסיני, אשר קיבלו קריאות לשימוע או זימונים למעצר ב"חולות". מתוך פניות אלו, הזימון ל"חולות" בוטל רק ב-8 מקרים, כתוצאה מהכרה בסכנה הגלומה במעצר עבור בריאותו הפיזית והנפשית של הפונה.²

בדומה לארגוני סיוע אחרים, עמותת א.ס.א. מוגבלת בהיקף הסיוע שהיא יכולה להעניק לפונים בתחום זה, ונותנת מענה רק למספר מצומצם של פניות של קורבנות סחר ועינויים הזקוקים לסיוע. **משמעות הדבר היא שמבקשי מקלט רבים שהינם קורבנות עינויים, ואף קורבנות פוטנציאליים של סחר בבני-אדם, אינם מקבלים כל סיוע בנסיונם לערער על זימונם למעצר.**

2. הידרדרות מצבם של קורבנות עינויים שאינם מוכרים כקורבנות סחר בבני-אדם

במדינת ישראל מעולם לא הוקם או יושם מנגנון לזיהוי ושיקום של קורבנות עינויים. מאז יוני 2015 עמותת א.ס.א. העניקה טיפול ל-238 קורבנות עינויים, אשר חלקם סובלים מקשיים כלכליים קיצוניים וממצוקה פיזית ונפשית. רבים מקורבנות העינויים נשבו בסיני, עונו לשם קבלת כופר, ונמכרו בין קבוצות של סוחרים בבני-אדם, אך למרות זאת אינם עומדים בקריטריונים שהוגדרו עבור הכרה כקורבנות סחר בבני-אדם על פי החקיקה בישראל.

היעדר טיפול עבור מבקשי מקלט קורבנות עינויים במסגרת שיקומית יעודית לקורבנות סחר ועינויים, מותירה אותם ללא גישה לשירותים חיוניים. ככל שפציעות פיזיות ונפשיות ותסמיני הפרעת דחק פוסט-טראומטית (PTSD) נותרים ללא טיפול, וקורבנות הסחר והעינויים נעדרים שיקום ראוי, מדרדרות רמת תפקודם, יכולתם לעבוד ולכלכל את עצמם. מצב זה מגביר עוד יותר את תלותם של קורבנות אלו בקהילה, ואף הופך אותם לפגיעים יותר ולחשופים יותר לניצול.

ה', מבקש מקלט בן 28, ברח מאריתראה בשנת 2010. הוא נחטף מסודאן, נסחר והועבר לסיני, שם נשבה ועונה במשך חודשיים בעבור כופר של \$30,000. ה' נכנס לישראל בשנת 2011, ומיד לאחר-מכן הושם במעצר במשך שנה וחצי. ה' סובל מהפרעת דחק פוסט-טראומטית חמורה, אך תסמיני ההפרעה לא טופלו ולכן הדרדרו במהלך הזמן. ה' אושפז במחלקה פסיכיאטרית מספר פעמים וכיום אינו מסוגל לעבוד. הוא תלוי לחלוטין בתמיכת חבריו, שאין ביכולתם להתמודד עם מצבו שהולך ומחמיר, ולכן ה' נותר חסר-בית לזמן מה. בעקבות סיוע של עמותת א.ס.א., ה' מקבל טיפול מוגבל במרפאת בריאות הנפש 'גשר'. כיום ה' אינו נתון במעצר, אך הוא נעצר בעבר ודבר אינו מונע את מעצרו בעתיד.

² ייתכן שהמספרים גבוהים אף יותר – אין ביכולתו של א.ס.א. לעקוב אחר הליך טרום-המעצר של כל מקרה ומקרה, והארגון תלוי בדיווחם של אלו שחוזרים אליו עם תוצאות השימוע/ערעור שלהם.

נשים מבקשות מקלט קורבנות עינויים חשופות במיוחד לניצול, בפרט ניצול מיני, נישואים בכפייה ואלימות. זאת כתוצאה מהיעדר יכולת לקיים את עצמן ותלותן הכלכלית באחרים, או בשל מצב נפשי שאינו מטופל.

פ', מבקשת מקלט בת 21 מאריתראה, נחטפה בסודאן ונסחרה לסיני בשנת 2012. היא הוחזקה בשבי במשך שלושה חודשים, עונתה והוכרחה לבשל ולנקות עבור שוביה. כשנכנסה לישראל הייתה קטינה, אך לא חשפה את גילה האמיתי. פ' מעולם לא קיבלה טיפול שיקומי נאות. היא החלה לעבוד בברים, שם ציפו ממנה לקיים יחסי מין עם לקוחות, והיא נאנסה והוכתה. פ' הגיעה לא.ס.פ. בבקשה לסיוע, ולצד מתן תמיכה נפשית קבועה, היא הופנתה לקבלת הכרה כקורבן סחר בבני-אדם, אך לא עמדה בקריטריונים הקבועים בחוק בישראל. כיום פ' נמצאת במצוקה בשל אי-יציבות בחייה ובשל חובותיה הכספיים לאלו שסייעו לה להשתחרר מן השבי בסיני. במצבה כיום היא פגיעה מאד וחשופה במיוחד להתעללות ולניצול.

קורבנות עינויים רבים נותרים ללא תמיכה וללא סיוע כאשר המטפלים הראשיים שלהם - קרובי משפחה, שכנים או חברים שמלינים אותם, דואגים לתזונתם ומלווים אותם לארגונים שונים לקבלת טיפול - מזומנים למעצר ב"חולות". במקרים אלו, קורבנות עינויים נותרים חסרי-בית ובודדים.

מ', מבקש מקלט בן 27, ברח מאריתראה בשנת 2010. הוא נחטף, נשבה ועונה בסיני במשך שישה חודשים. במהלך תקופה זו, הוא נמכר בין ארבעה סוחרים שונים. כששובי שחררו אותו, מצבו הפיזי היה כה ירוד, שמי נאלץ לזחול חזרה למחנה של שוביו ולחכות שבוע נוסף עד שהתחזק והיה יכול לעבור את הגבול. הוא נכנס לישראל במאי 2011. מ' אינו עומד בקריטריונים להכרה כקורבן סחר בבני-אדם ע"פ החוק בישראל, ולכן נעדר גישה לטיפול שיקומי ראוי. נסיונותיו למצוא עבודה לא צלחו בשל פציעותיו, והוא התגורר עם שלושה חברים שכלכלו אותו וששילמו עבור ביטוח הבריאות שלו. הוא קיבל סיוע פסיכו-סוציאלי מא.ס.פ., כמו גם סיוע בכל הקשור לביטוח הבריאות שלו והפנייה לרופאים לזכויות אדם - ישראל. כמו כן, מ' החל לקבל טיפול במרפאת בריאות הנפש "גשר". במהלך החודשים ספטמבר ואוקטובר 2015, חבריו של מ' ומטפלו הראשיים זומנו למעצר. בנובמבר 2015 א.ס.פ. פנה למשרד הפנים בניסיון לבטל את הזימונים, אך לא התקבלה כל התיחסות לבקשה. מ' זומן ל"חולות" בדצמבר 2015, וכעת הוא נתון במעצר.

ג', מבקשת מקלט בת 17, ברה מאריתראה בשנת 2012. בעודה בת 14, בקשה להצטרף אל אביה, אשר סובל מנכויות פיזיות ושהגיע לישראל שנתיים קודם לכן. היא נשבתה ועונתה בסיני. כשהגיעה לישראל, הצליחה ג' להסתיר את גילה האמיתי, ובמקום ללכת לבית הספר, החלה לעבוד כדי לתמוך באביה. האב פנה לא.ס.פ. על-מנת לבקש תמיכה פסיכו-סוציאלית עבור בתו. בעקבות כך, זוהתה ג' כקטינה והחלה ללכת לבית ספר. גם אילו הוכרה כקורבן סחר בבני-אדם, הייתה נמנעת ממנה הגישה לשירותי שיקום היות שהמסגרת השיקומית הנוכחית אינה מתאימה לקטינים. הסיוע היחיד שהיא מקבלת הוא טיפול פסיכו-סוציאלי מא.ס.פ. באוקטובר 2015, זומן אביה של ג' למעצר, למרות היותו הורה ולמרות נכותו. א.ס.פ. וארגון רופאים לזכויות אדם היו מעורבים עמוקות במאמצים לפטור אותו ממעצר. עקב כך, כיום הוא איננו נתון במעצר.

הגנה וסיוע לקורבנות עינויים וסחר בבני-אדם:

זיהוי קורבנות

נטל הזיהוי והסיוע לקורבנות עינויים וסחר נישא על כתפיהם של ארגוני סיוע אזרחיים. עם התגברות איום הזימונים ל"חולות", גדל בצורה ניכרת מספר הפניות לארגונים לשם קבלת סיוע, בקרב קורבנות עינויים בסיני וקורבנות פוטנציאליים של סחר בבני-אדם. זאת במיוחד לאור העובדה שהליך ההכרה כקורבנות סחר יכול להתבצע רק דרך ארגונים אזרחיים. עובדה זו מגבילה את נגישותם של קורבנות עינויים וסחר להליך ההכרה, ואף מטילה אחריות רבה ומפעילה לחץ עצום על הארגונים האזרחיים. הצוות של א.ס.א. נאלץ לקחת על עצמו באופן תדיר את עבודתה של הממשלה, בפרט עריכת מחקר, גביית עדויות, ועימות הפונים עם שאלות שעלולות לפגוע בטיפול הפסיכו-סוציאלי שהם מקבלים מהצוות המקצועי בארגון. מבין 20 מבקשי המקלט שהגישו בשנת 2015 בקשה להכרה כקורבנות סחר בבני-אדם בעזרת א.ס.א., הוכרו 5 פונים, כאשר 15 פונים עדיין מחכים להכרה.

שרותים וטיפול עבור קורבנות סחר בבני-אדם

קורבנות סחר בבני-אדם שעומדים בקריטריונים והוכרו על ידי מדינת ישראל, זכאים לדיוור במקלט ושירותי שיקום במשך שנה אחת, כולל ביטוח בריאות ואשרת עבודה B1. אולם כיום קיים מחסור במקומות במקלטים הן לגברים והן לנשים, ושרותי הבריאות מוגבלים.

בעוד שלקורבנות סחר בבני-אדם שאינם מבקשי מקלט ניתנת האפשרות לחזור לארץ מוצאם לאחר שנת השיקום, קורבנות סחר שהם מבקשי מקלט נתונים תחת מדיניות אי-ההרחקה של ישראל, ולכן נשארים במדינה ומאבדים את רשיונות העבודה ואת גישתם לטיפול שיקומי. קורבנות שאינם מתגוררים במרכז הארץ מתקשים לקבל שירותים ממרכזי היום במסיל"ה – המספקים שירותים לקורבנות סחר בבני-אדם לאחר תום שנת השיקום, וכתוצאה מכך רובם סובלים מהדרדרות במצבם.

תוכנית פעולה לאומית

התוכנית הלאומית היחידה המוכרת לא.ס.א. כיום הינה 'התוכנית הלאומית למאבק בעבדות ובסחר בבני אדם למטרות עבדות או עבודת כפייה', שפורסמה באפריל 2007. התוכנית אינה מתייחסת לנסיבות ולצרכים של קורבנות סחר בבני-אדם שניצלו ממחנות העינויים בסיני, וכן לא מכירה בצרכיהם של קורבנות סחר שהם גם מבקשי מקלט. על מנת שתתאפשר הסקת מסקנות יעילה יש צורך בשקיפות של התוכנית. לפיכך, עמותת א.ס.א. ממליצה שרשויות הממשלה יפרסמו דוחות שנתיים שיספקו עדכון אודות ההתקדמות שהושגה במאבק בסחר בבני-אדם בישראל. כמו כן, במטרה לתת מענה למחסור במידע ברור ונגיש לגבי הליך ההכרה כקורבן סחר, נחוצים קמפיניים להגברת מודעות בקרב קורבנות פוטנציאליים של סחר בבני-אדם שנסחרו מחוץ לישראל.³

חשוב לציין, כי עמותת א.ס.א. אינה יכולה לספק את מלוא התמיכה והטיפול להם זקוקים קורבנות עינויים. על ממשלת ישראל לספק פתרון כולל לצרכי מבקשי מקלט קורבנות עינויים. עמותת א.ס.א. עובדת יחד עם ארגוני זכויות אדם נוספים על הצעה למנגנון זיהוי ושיקום, שמבוסס על "פרוטוקול איסטנבול" ועל הצרכים הספציפיים של קורבנות עינויים בסיני השוהים בישראל

³ המחלקה לסיוע משפטי במשרד המשפטים הכינה שלטים אודות קורבנות פוטנציאליים של סחר בבני-אדם. שלטים אלו נתלו בבתי מאסר, במקלטים לקורבנות סחר, בתחנות משטרה ובכמה ארגונים אזרחיים. למרות זאת, השלטים מתייחסים אך ורק לקורבנות שנסחרו בתוך ישראל.